

BOGNÁR KRISZTINA*

A bécsi egyetem magyar hallgatói 1526–1715

A magyarországi diákok külföldi egyetemjárásával foglalkozó kutatások a felsőoktatás történet egyik jelentős és egyben nagyon intenzíven fejlődő területét jelentik. Ennek a kutatómunkának egyik része a bécsi egyetemen 1526 és 1714 között tanult magyarországi hallgatókra vonatkozó adatok önálló kötetben való megjelentetésének előkészítése. Az eddig elért eredményeket és a feldolgozás során felmerült nehézségeket foglalom össze rövid ismertetőmben.

A Bécsbe irányuló peregrináció tudományos vizsgálata a 19. század második felében indult meg. Az első tanulmány szerzője **Fraknoi Vilmos** volt, aki a 14–15. században Bécsben tanító magyarországi tanárok és az ebben az időszakban itt tanuló hallgatók bemutatására vállalkozott.¹ A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából 1890 és 1902 között „Magyarországi tanulók külföldön” címmel négy kötetből álló sorozat jelent meg **Ábel Jenő** szerkesztésében. Ennek második és negyedik kötete foglalkozott a bécsi egyetemjárás korai időszakával.² A XIX. században igen csekély számú felsőoktatás történeti mű jelent meg, így az ezzel az intézménnyel foglalkozó három alapvető tanulmány jól érzékelteti az egyetemnek a magyar értelmiség képzésében betöltött jelentőségét. A külföldi egyetemjárás kutatásának történetében az 1930-as évektől újabb fellendülésről beszélhetünk. Az olasz, német, holland egyetemek magyar kapcsolatainak feltárása mellett a bécsi egyetem jezsuita korszakának magyarországi vonatkozásait vizsgálta egy 1937-ben megjelent tanulmány.³

Közép-Európa első egyeteme a 14. század közepén jött létre Prágában. Ezt 1365-ben a IV. Rudolf által alapított bécsi követte. A magyarországi hallgatók számára a 15. század végéig a legfontosabb továbbtanulási lehetőséget biztosította, hiszen az oktatás megfelelő színvonala mellett bizonyos külsődleges tényezők (földrajzi közelség, könnyű megközelítési lehetőség, a szepesi és erdélyi szászok esetében a nyelvközösség) ennek az intézménynek választására ösztönöztek. Az egyetemi tanulmányok megkezdésének alapfeltétele volt az inmatriculatio, vagyis a beiratkozás. A rektornál jelentkezés, a főanyakönyvbe bejegyzés, viszonylag csekély díj lefizetése és a szabályok megtartására tett eskü után válhatott a jelölt az egyetemi testület teljes jogú tagjává. Az egyetem hallgatói a kezdetektől származási helyük alapján nemzetekbe, nációkba szerveződtek. Az 1366-ban kiadott alapszabály (a párizsi és prágai mintát követve) négy nemzetet sorol fel: Natio Austriae, Natio Saxones, Natio Bohemi és Natio Hungarica. A magyar nemzet tagjai közé tartoztak az Alpo-

* ELTE Levéltára, 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

kon túlról jött latinok is. 1384-ben III. Albert újjászervezte az egyetemet és a nációk beosztását is megváltoztatta. (Natio Austriae, Natio Rhenensium, Natio Hungarica, Natio Saxones). A magyarországi hallgatók súlyát jelzi, hogy a különböző szláv származású tanulók beolvasztása után is megtartotta saját nevét a nemzet, és csak a 16. századtól nőtt meg a nem magyar származásúak szerepe a náció életében. A nációkba sorolás kezdetben nem volt kényszerítő erejű, de a nemzetek idővel önálló testületekké fejlődtek, saját anyakönyv vezetésével tartották számon tagjaikat. A beiratkozás alkalmával fizetett összeg fejében a tagok ígéretet kaptak arra, hogy szükség esetén megfelelő védelemben részesülnek, részt vehettek a védőszent tiszteletére tartott ünnepségeken, haláluk esetén pedig a közösség gondoskodott temetésükről. Az 1515-ben megalkotott alapszabály értelmében csak valamely nációhoz való tartozás esetén jelentkezhetett az egyetemi hallgató a tudományos fokozat elnyerésére. Ennek a rendelkezésnek nem volt számottevő hatása, mégis a hallgatók nagy része fontosnak tartotta, hogy csatlakozzon valamelyik nemzethez, jelezve ezzel ezeknek a testületeknek a tekintélyét és az egyetemi élet szervezésében játszott fontos szerepét.

A bécsi egyetem magyarországi hallgatóira vonatkozó adatokat – az előző rövid ismertetésnek megfelelően – elsősorban a fennmaradt egyetemi főanyakönyvekből (amelyek legkorábbi kötete az 1377. évvel kezdődik), valamint a magyar nemzet anyakönyveiből (amelyek közül az 1453–1630 közötti évekből származó a legelső) gyűjthetjük össze. A 19. század végén Fraknoi és Schrauf ezeknek a köteteknek feldolgozásával a peregrinációs források értelmezésének módszereit is meghatározta. Munkáik első felében az egyetem, nemzet működésének általános ismertetése található, majd különböző szempontú statisztikai elemzések segítségével érzékeltetik a külföldi egyetemjárás művelődéspolitikai jelentőségét. A köteteket a források szöveghű közlése, illetve a hallgatói, tanári, tisztségviselői névsorok zárják. **Barta István** tanulmánya nem követi az előzőleg ismertetett művek felépítését. Az egyetem működését befolyásoló tényezők, valamint a magyar nemzet életében jelentős események részletes bemutatása mellett kevés statisztikailag értékelhető adatot ismertetett, hallgatói névsorok közlésére pedig egyáltalán nem vállalkozott.

A korai korszakkal foglalkozó munkák szerzői a magyarországi művelődési viszonyok jellemzésére három meghatározó jelentőségű vizsgálati szempontot fogalmaztak meg, amely napjainkban is a kutatás alapja:

1. A hallgatói létszám alakulása az éves beiratkozások tükrében
2. A hallgatók származási hely szerinti megoszlása
3. A hallgatók társadalmi megoszlása

A hallgatói létszám változását érzékeltető adatok feldolgozása során merül fel az az alapvető kérdés, hogy ki tekinthető korszakunkban magyar diáknak. A középkori források esetében egyértelműen kijelenthető, hogy nemcsak a magyar nemzetiségű hallgatókat számítjuk ide, hanem a bármely nemzetiséghez tartozó magyarországi születésűeket, hiszen erre az időszakra nem használható a modern nemzetfogalom. A „hungarus”, „transylvanus”, „croata” jelzők nem nemzetiségi, hanem földrajzi hovatartozásra utalnak elsősorban. Az előbbi értelmezésnek megfelelően a magyarországi hallgatónak tekinthető diákok létszáma a források alapján a következő módon alakult:

Év	Hallgatói létszám
1377–1526	5014 fő (horvátországi, szlavóniai hallgatókkal)
1526–1714	Kb. 1500 fő

A táblázat adatai jól érzékeltetik a Bécsbe irányuló peregrinációban bekövetkezett változásokat, bár meg kell jegyeznünk, hogy a Mohács utáni korszakról még nem állnak pontos statisztikák rendelkezésre. Az erre az időszakra vonatkozó információk összegyűjtése a kiadott főanyakönyvekből, valamint a még meg nem jelentetett, a magyar nemzetre vonatkozó anyakönyvekből jelenleg is folyik és egyelőre csak becslések alapján alkothatunk véleményt erről a korszakról. Az eddigi feldolgozásokból kiderül, hogy 1526 előtt a magyar egyetemjárás legfőbb központja Bécs volt. Ezt

a megállapítást támasztja alá, hogy a szintén kiemelkedő jelentőségű krakkói egyetemre 1400 és 1500 között „csupán” 2300 magyarországi hallgató járt, míg Bolognában a mohácsi vész előtt összesen 205 diák tanulmányaira találunk adatokat. Mohács után a bécsi intézmény esetében a visszaesés óriási, aminek két alapvető oka volt: a török hódítás és a reformáció elterjedése. Ez utóbbi a német (elsősorban protestáns) egyetemek előtérbe kerülését eredményezte a korábbi célok rovására. A különböző időszakokon belül is bizonyos hullámváltozások figyelhetők meg a beiratkozásokban. 1385. II. félévében 26 főről tudunk (ez megegyezik az osztrák hallgatók létszámával és fele a rajnaiakénak). 1405–1406-ban csökkenés tapasztalható, majd 1409-től ismét felívelő szakasz következik. 1449. I. félévében 103 hallgató iratkozott be, ez a Mohács előtti időszak csúcspontja. A 15. század közepétől lassú apadás figyelhető meg, átlagosan 30 új beiratkozást rögzíthetünk. 1526–1569 között ez a szám 7 fő/évre esik vissza. Az 1570–1620 közötti időszak a mélypont: 50 év alatt kb. 150 beiratkozásról tudunk, több olyan év is volt, amikor egyetlen magyarországi hallgató sem jutott el Bécsbe. Az ellenreformáció beindulása, 1620 után évi 10–12 új diák megjelenésével ismét fellendülés következik. A 17. században 1640–1660 tekinthető kiemelkedő időszakként. Az előzőekben utaltam arra, hogy a tényleges létszám adatok megállapítása még hátra van, de ez valószínűleg a felvázolt arányokat döntően nem fogja megváltoztatni.

A hallgatók származási hely szerinti megoszlásának és társadalmi állásának vizsgálata meglehetősen egyértelmű és mindkét korszakra azonos megállapítások megfogalmazását teszi lehetővé. A diákok földrajzi megoszlása azt mutatja, hogy elsősorban a nagyobb városokból, az ország nyugati határvidékéről, valamint a Felvidék észak-nyugati részéről érkeztek a legnagyobb számban. A városok közül Buda, Pozsony, Kolozsvár, Nagyszeben, Pécs, Sopron, Nagyvárad küldte a legtöbb hallgatót. A megyék sorában Pest, Pozsony, Vas, Sopron, Baranya, Somogy, Zala áll az élen. A második korszakban, különösen az ellenreformáció megindítása után, jelentős mértékben nőtt a Horvátországból Bécsbe induló peregrinusok száma.

A külföldi egyetemjárás résztvevőinek társadalmi hovatartozása is viszonylag egyöntetű képet mutat. A kezdetektől kiemelkedő számban folytatták tanulmányaikat a bécsi egyetemen a felső papság, valamint a gazdagabb káptalanok küldöttei. A másik jelentős réteget a nemesség képviselői jelentették, nagyobb számban találhatók a legnevesebb arisztokrata családok (Abaffy, Báthory, Széchy, Nádasdy, Eszterházy, Erdődy, Zichy, Széchenyi, Balassa) gyermekei a magyarországi hallgatók között.

Kutatómunkám célja az, hogy részletes és árnyalt képet nyújthassak az 1526 és 1714 között Bécsben tanult magyarországi diákoknak a magyar művelődés történetében betöltött szerepéről a feldolgozás alatt álló források adatainak statisztikai elemzésével. A hallgatói névsorok közzététele a bécsi egyetemjárás története egy újabb fejezetének lezárását teszi majd lehetővé.

IRODALOM

1. *Fraknoi Vilmos*: Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. Értekezés a történelmi tudományok köréből. III. k. 10. sz. Budapest, 1874. 92 p.
2. Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Összeállította: Schrauf Károly, Budapest, 1892. 375 p. A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig. Kiadja: Schrauf Károly, Budapest, 1902. 544 p.
3. *Barta István*: Ungarn und die Wiener Universität des Jesuitenzeitalters. Budapest, 1937. 65 p.